

Hit

S. M. Y. 5/10 33

M

Fasta fornlämningar
i
Hiitis socken

Gravkummet

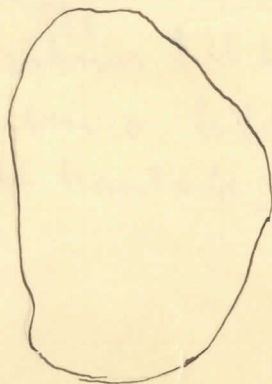
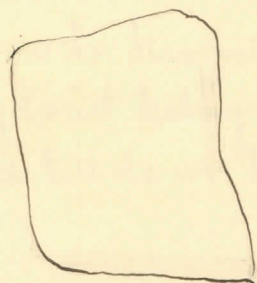

Långfuruholmen

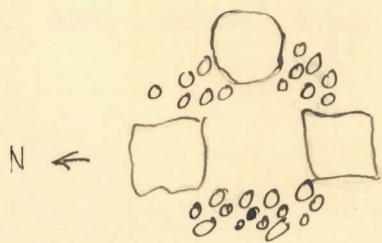
Gravkummet på Långfuruholmen är beläget på toppen av ett berg i norra delen av den c. $\frac{1}{2}$ km. långa ön. Denna är en av de fem små obebodda holmar, som bildade det o. k. Karstjärn i Gull. Kronafjärden; - tillhörä lagn på Högsåra Skemlandet. Tre av dessa holmar finnas på topografikartan. De två västl. av vilka Långfuruholmen är den ena, däremot ej. Den definitiva höjden av berget med kummet kan således ej bestämmas. Jämförd med de övriga förefaller det som om detta vore betydligt högre än berget på de holmar, som finnas utsatta på kartan, o. ent. denna på denna höjd av 8 å 10 m.

Gravkummet är förstört; det översta lagret stenar plockade och kastade omkring på berget. Den ursprungliga storleken på grund därav svår att bestämma, måhända 8-9 m. i diam. 50 å 60 cm. högt.

I mitten en grop, som delvis är täckt av tvärrer, på båda sidor ståta stenhällar, inemot 1 m. långa o. 10 cm. tjocka av följ. utseende

Kumlets botten tycks åtminstone delvis vara orört. Under stenhällarna tedde det sig såhunda:

Två ungefär lika stora - 30 à 35 cm - kubformiga stenar på ömse sidor om ett av ett tunt snallager betäckt tomrum. På den tredje sidan (ö.) en ungefär lika stor något rundad sten och mellanrummen mellan denna o. de två andra fyllda av mindre stenar. Den fjärde sidan (v.) fylld av ordnade stenar. I den inhägnad, som alla dessa stenar bildade, rester av ett människoskelett, näml. övre delen av kraniet (= två hälften), ett lålben och några ryggskelet, samt i ena ändan svadda träbitar.

En yttre ring har måhända funnits. På södra sidan av kumlet, där stenarna bortplockats, synes på en sträcka av ungefär 1 m. stenar satta i rad.

Enligt uppgift har kumlet flera gånger belägrats om rört, och det sista ingreppet skett relativt nyligen samt synbarligen i syfte att åt skelettdelarna bereda en värdigare plats; - för en mans ålder sedan lågo de kringspredda i kumlet mellan stenarna.

Kumlet på Långfunnholm är ett typiskt bronsålderskummet, högt beläget o. med vid utrikt.

Nämanö (Högsåra)

ett kummet i norra delen av en c. 150 m. lång bergpräta: tå (ent. topografk. 21 m. ö. h.) på Nämanö, numera sammansvunnen med Norrön, båda obebodda o. skogbevuxna; - tillhöra byn på Högsåra Hemlandet.

Kummet är välbeihållt o. byggt med stor omsorg, så att de mindre stenarna, en del mycket små, väl fylla tomrummen mellan de större. Jen. i diam. 50 cm. högt. Formen nästan rund, sidorna något rundade, mitten horisontal.

På en avsats av berget norr och österom kummet utbreder sig en stor rustenssamling.

Kummet undersöktes 1886 av mag. Högman.

En gammal lots, som visade undert. platsen för kummet, berättade att han som yngling varit "hjälpi" åt en herr, som undersökt kummet, o. därvid på botten i kummet i mitten hittat en "kopparpenning", stor som en trippennisslant, "litet kländer på ena sidan o. på mitten liksom ett kors". Det funna föremålet hade han givit åt kummetundersökaren, vars namn den gamle glänt, likaså årtalet, då undersökningen skett.

Avståndet mellan Långfuruholm o. Nämanö är fågelvägen omkr. $\frac{3}{4}$ km. och till de närmaste kummen i Dragfjälds socken ej ens 1 mil. Vad läge och byggnad beträffar likna de kummen i nämnda socken och kunna väl räknas till samma grupp. De äro de längst i sydväst belägna kummen o. lida sålunda "infartsparten" på detta håll till de av kummet kantade "vägarna" på Kionitolandet.

Berget, på vilket kumlet på Nāmanō befinnes sig, sänker sig i avsatsen västerut ned mot havet. Mag. Högman nämner em, att man härifrån har en vid utsikt. Denna skymmes emellertid numera av skogen, som vuxit upp sedan dess.

Anm. Läsom vägledning må nämnas, att glatsen för kumlet är lättast tillgänglig från öster. Om man landar i lekten på denna sida vid norda delen av den lilla ångslapp, som finnes här, finner man lätt en gångstig som leder inåt ön, efter 5 m. s vändning länys denna av man framme vid berget.

[Faint, illegible handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

Bötskär

Bötskär, en liten högbergig ö omkr. $1\frac{1}{2}$ km. åt sydost från Hiiti kyrka. Kumlet ligger på norra sluttningen av berget. Topografkartan omfattar ej denna del av socknen, så höjden över havet kan ej exakt fastställas; förefaller att ligga relativt lågt, knappast 10 m. över havet. Kumlet mycket lågt. Det ser ut som om det rjunkt ned i jorden. En rik ljungvegetation omger det. Kumlet är väl hopsatt, så att de mindre stenarna, av vilka här finnes en stor mängd, väl utfylla mellanrummen mellan de större. Enl. Högman finnes i kumlet en yttre ring med en stor sten (torde vara den som synes på fot-till höger).

På ön finnes även rullstenssamlingar, trenne alldeles i närheten av kumlet.

Korskär.

Denna ö skiljes från Bötskär av ett sand, genom vilket farleden gått i forna tider. De två små "kumlet", som finnes här på sin höjd, ha måhända varit eller tjänat som jämnärben förän skogen vuxit upp o. skymt utsikten. Det ena kumlet är delvis förstört, det andra däremot helt. Det har en egendomlig form, relativt högt - 2 m. i diam. 1 m. högt. - och jämnhögt över hela ytan. Det är omsorgfullt byggt o. alla stenar lika stora, vilket ant gör, att det mera liknar ett jämnärke än ett gravkummed. - Mag. Högman

^{1/} be tydligt högre belägna är kumlet på Bötskär.

6.
hade vid undersökningen funnit i kummet sotblandad smull, ben-
leitar o. fiskfjäll.

På den stora Öron i sydligaste delen av socknen finnes
enl. enag. Högman utom ruststenssamlingar även ett kummel på ett
område tillhörigt Böle by söderom Kyrksundet. Öron tillhör numera
staten, har fästningsanläggningar o. en garnison, varför tillträde för
till ön för utomstående är förbjudet. Underteckn. kom på grund
därav ej att besöka ön.

Utom dessa kummel omnämner enag. Högman
ett jordkummel på Holma från sen tid. Då det förefaller att
vara utan betydelse, besöktes det ej. Dessutom tre "kummel" på Hög-
holmen nära Hittis kyrka. Dessa torde emellertid ej vara förhista-
riska, utan byggnadsrester från senare tid. Om dem mera längre
fram.

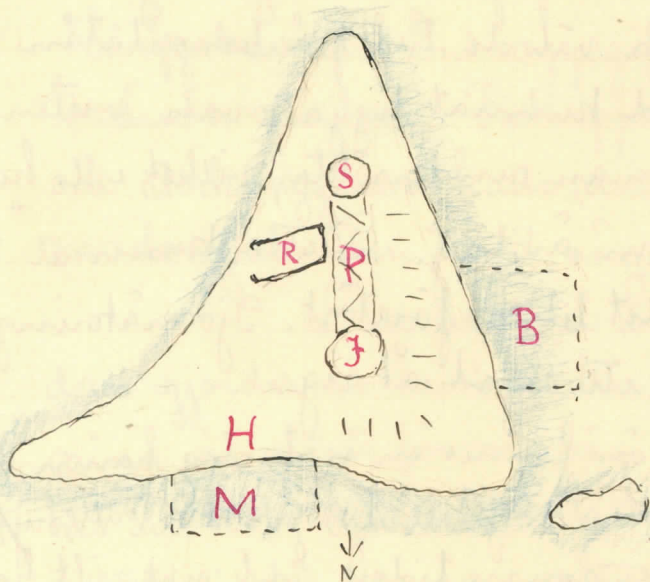
Ruststenssamlingar finnas gynnigt i socknen; -
nästan på alla öar. De benämnas av befolkningen även de
"jetukast". Att de anses som skattegömmor visa de talrika "skatt-
gråvargroparna" o. den legendbildning, som uppstått om en del av
dem. Några äro mycket stora, andra mindre. En del belägnas
även de på höga berg ned vid utsikt. Genom att de bel. a. sakna
gravkumlens fast avgränsade form skiljas de ^{lätt} från dessa. Stor-
lek o. läge äro härvid oftast det avgörande. Ruststenssamlingarna äro
större o. ligga i bergskrevor, ej på bergshällar såsom gravkumlen.

1) Endast en del ruststenssamlingar äro utsatta på nedf. karta.

Fornlämningar från historisk tid.

Högholmen vid Hiitis kyrka.
(sedd fr. väster)

(S) = "Stenkummet", bestående för det mesta av stenkärror, dessutom några kullerstenar av en: hundars storlek; tegelstenar o. murbruk mellan stenarna.

(Undersökt av mag. Högman 1886)

(J) = "Jordkummet", stenblandat, gräden högre delen av ön. (Undersökt 1871 av doct. Reinholm. 1886 av mag. Högman.)

(P) = Bergglata, täckt av mindre stenhöpar o. jordvallar ^{rester av} (ej undersökt).

(R) = Rektangulär inhägnad, omgiven av höga stenblandade jordvallar (ej undersökt).

H = Gåmn

M = Under vattenytan befinnliga rester av kerikisar.

B = Rester av en stenbro (under vattenytan), som enl. traditionen sträckt sig till den närliggande Vedaholmen, en samman med Kyrklandet sammanvuxen liten holme.

8.

Högholmen, en klippö några tiotal meter från env. kyrkstranden, ~~en~~ enl. traditionen en medeltida befäst handelsplats. En annan version skulle handelsplatsen legat i södra delen av ^{Kyrklandet} ~~en~~ öns vid kyrklandet nära intill platsen för den gamla kyrkan. En sägen vet även ontata, att en stad skulle grundläggas här, men att denna blivit förtörd. - Doktor Reinholm säger om Högholmen (se Högskolans Aristo IV. 1874. s. 133): "I denna avsnitt av sin berättelse om två historiska länder i denna del av Kemiöns län, Höiden kappelin berättar om kyrkosamfundet i Kemiöns län, som löst sig i en frateritas (Fraternitas, Gille) och som i samma tid var i förbindelse med utländska handelsmän." "I denna avsnitt av sin berättelse om två historiska länder i denna del av Kemiöns län, Höiden kappelin berättar om kyrkosamfundet i Kemiöns län, som löst sig i en frateritas (Fraternitas, Gille) och som i samma tid var i förbindelse med utländska handelsmän."

Mag. Högman kallar platsen "kammel" o. de av honom undersökte platserna "kammel". I det skick dessa nu befinna sig, likna de ej byggnadsrester, ej gravkammel. Topografkartan, som väl omfattar Kyrklandet o. med detta Redholmerna, har tyvärr ej upptagit Högholmen, så höjdförhållandena gå än kunna ej bestämmas. Att döma efter ögonmått ha väl de två på bergplatån belägna "kunnar" under förhistorisk tid kunnat ligga, ovan vattenytan. Däremot ej det tredje av Högman undersökte, vilket enl. hans uppgift fanns på östra stranden, som är låg. Detta "kunnel" kunde ej återfinnas. Måhända har det blivit förtört. Sjömåttningen i ångaren Sextant har här uppfört ett skjut, åt sig.

På norra stranden av ön finnes en naturlig hamn med rester av berohisar. Fyra stora järnringar i berget c. $\frac{1}{2}$ m. ovan vattenytan anger, att hamnen använts även under senare tider. Enl. uppgift har här ett skepp blivit byggd för några tiotal år sedan.

Anmär. Proportionerna gå medfölj. schematiska planritning, äro ej i allt riktiga, så t. ex. är den rektangulära inhägnaden på östra sidan ön betydligt längre än vad av teckningen framgår. Denna har kommit till endast för att önskadliggöra de av mag. Högman omnämnda platsernas inbördes läge.

9.

Jungfrudanser finnas i socknen på Holma-landet i sydväst o. Bolaks i nordost, samt dessutom enl. uppgift på en liten o. Köpmansön, i närheten av Bolaks; - har ej kunnat finna ön på kartan.

Häitis, ursprungligen en beväring endast för byn, där den nuv. kyrkan står, ledes namn för hela socknen 1864, då denna ledes egen församling. Häitis hade den varit kapell under Kimito o. kallats Kyrkosunds skär, ett namn, som första gången nämnes 1556. Platsen för den gamla kyrkan kan ännu ^{ätes} finnas på norra stranden av Kyrkosundet. Kyrkogårdsmuren finnes ~~ännu~~ kvar, har rektangulär form o. ingången på sydsidan åt sundet, väl förklarligt då alla byboresökare här kommit med båt till kyrkan. Av själva kyrkan finnes endast några hörstenar av grundmuren. - Den nuv. kyrkan omnämnes första gången 1686.

På Kanö c. 3 mil västfr. Kyrkosundet har funnits ett litet gammalt kapell med en träskulptur - madonnan med Kristusbarnet. Enl. uppgift återstår av detta numera endast några brända stockar. Fiskuppköpare hade tagit av taket till ved åt sig, och stockväggarna hade använts som bränst. i ett fiskröken. Vart madonnabilden tagit vägen visste min sagesman an icke.

Till sist må omnämnas ett fynd, som för några år sedan gjordes av husbonden på Stanta gård i Kyrkbyn. Vid grävning av gräts för ny väg hade han i jorden ^{på ett ställe} funnit „en stor myckenhet av kol, djurben o. fiskfjäll, som av en stor havsfisk“. Platsen är en stenig backe, som slutar åt sydost, ej långt från kyrkan o. ungefär i nivå med denna (enl. Topografkartan 5-8 m. ö. h.)

Helsingfors den 18 sept. 1933

Hildur Planberg.

